

חקיקה אנטי-דמוקרטית בכנסת ה-20 – תמונת מצב

מעודכן למרץ 2016

בשנים האחרונות אנו עדים למגמה מטרידה ביותר של שחיקת ערכי הדמוקרטיה בישראל וקידום נרחב של יוזמות אנטי-דמוקרטיות. מדאיגה במיוחד העובדה, שאחת הזירות המרכזיות שמשמשת במה לדריסת הדמוקרטיה וערכיה ולפגיעה בכללי המשחק הדמוקרטיים היא בית הנבחרים עצמו – לב הדמוקרטיה, שמהווה סמל לדמוקרטיה הישראלית ולהגנה עליה. לאמירות ולפעילות של בכירות ובכירים במערכת הפוליטית בישראל, ובמיוחד כאלה הבאים מתוך הכנסת, יש השלכות מרחיקות לכת על הציבור הישראלי ועל עמדותיו והתייחסותו לדמוקרטיה, לזכויות אדם, לקבוצות מיעוט פוליטי, חברתי או אתני ועוד.

בשנים האחרונות, לרבות בכנסת הנוכחית, הכללים הבסיסיים ביותר של המשחק הדמוקרטי מאותגרים ולעתים נדחפים ממש עד הקצה. אבני היסוד של השיטה – הפרדת הרשויות וכיבוד הרשויות השונות ותפקידיהן, לרבות החברה האזרחית; ההגנה על זכויות האדם, ובין השאר על הזכות לשוויון ועל חופש הביטוי והמחאה; המאבק בעריצות הרוב; השימוש בכלים הנובעים מהתפיסה של "דמוקרטיה מתגוננת" – כל אלה זוכים לפרשנויות מגמתיות ומוטעות ולערעור שיטתי.

מהי הפעילות האנטי-דמוקרטית? הפגיעה בדמוקרטיה מתאפיינת בניסיון להשתיק עמדות, דעות או ביקורת ציבורית של מיעוטים חברתיים או פוליטיים; בניסיון לעשות דה-לגיטימציה ליריבים פוליטיים, לארגוני זכויות אדם ולמיעוטים; בניסיון להצר את צעדיהם של מי שעמדותיהם או פעילותם אינן עולות בקנה אחד עם אלה של הרוב הפוליטי; ובהצגת המיעוטים בחברה הישראלית כאויבי המדינה באופן גורף, תוך מתן לגיטימציה לפגוע בזכויותיהם האזרחיות והפוליטיות.

ההיבטים והגילויים של יוזמות אלו מגוונים, והם כוללים: הצעות חוק הפוגעות בזכויות יסוד שבבסיס הדמוקרטיה, ובראש ובראשונה בחופש הביטוי והמחאה הפוליטית ובשוויון בפני החוק; השתלחויות מילוליות במי שעמדתם במיעוט בכנסת בעת הזאת; ניסיון לפגוע בפעילותם הלגיטימית והנחוצה של ארגוני זכויות אדם ושינוי חברתי ולעשות להם דה-לגיטימציה; וניסיון לפגוע באקדמיה חופשית ובמרחב אמנותי ותרבותי חופשי.

למה זה בעייתי? מה הנזק? התוצאה של שלל יוזמות אלו היא פגיעה בעקרונות היסוד של השיטה הדמוקרטית בישראל: פגיעה מתמשכת ומצטברת בחופש הביטוי והמחאה, בכבוד האדם ובזכות לשוויון; פגיעה בחופש ההתאגדות; ופגיעה באפשרות לקיים פלורליזם ובלגיטימציה לקיומן של מגוון עמדות, מחשבות ודעות. בד בבד גוברות עריצות הרוב כלפי המיעוטים החברתיים, הפוליטיים והלאומיים, והפגיעה בזכויות המיעוטים הללו כולם.

ברור שההתרחשויות הללו קורות על רקע של מציאות חברתית ופוליטית, שגם אם אינה חדשה, היא תמיד טעונה מאוד, ולעתים אף קשה ביותר. עם זאת, אנו סבורים כי השימוש הנעשה בדגל "הדמוקרטיה המתגוננת" בכל פעם שמבקשים לפגוע בזכויותיהן של קבוצות מיעוט (בין אם אתני, חברתי או פוליטי) הוא מטעה, ואינו הופך את התהליך ללגיטימי ולצודק. **התהליך שלו אנו עדים**

עלול להביא בסופו של דבר להרס השיטה כולה. ההגנה על המדינה ועל ביטחון אזרחיה צריכה להיעשות באופן מידתי וראוי, כאשר זכויות יסוד נשללות ומוגבלות אך ורק במקרים קיצוניים ביותר, כפי שמעוגן כבר כעת בחוק הישראלי.

חשוב לציין, כי עצם ההצעה והניסיון לקדם את הצעות החוק ואת היוזמות האמורות, גם אם הן לא מבשילות בסופו של דבר לכדי חוק או ביצוע של ממש, יש בהם כדי לגרום לאפקט מצנן נרחב בחברה הישראלית כולה, ולהסב נזקים כבדים לגורמים הנוגעים בדבר – למיעוט הערבי בישראל, לארגוני זכויות האדם והחברה האזרחית, לבית המשפט העליון ולפרקליטות המדינה, לתקשורת, לאקדמיה ולמרחב האמנות והתרבות – ובתוך כך לדמוקרטיה בישראל. זאת מכיוון שהצעות ויוזמות המצויות בשלבי חקיקה או דיון שונים כבר נמצאות על סדר היום של הציבוריות הישראלית ומשפיעות על הלך הרוח, על החשיבה ועל תפיסת המציאות בחברה הישראלית, ומייצרות אפקט מצנן על המוסדות ועל החברה בישראל.

להלן יפורטו הצעות ויוזמות חקיקה אנטי-דמוקרטיות שעלו בכנסת ה-20:

1. חקיקה המכוונת להצר את צעדיהם של ארגוני זכויות אדם וארגונים אחרים;
2. חקיקה המכוונת לפגוע במעמד או בזכויות של המיעוט הערבי בישראל;
3. הצעות חוק המכוונות להגבלת סמכותו של בית המשפט העליון;
4. יוזמות שפוגעות בחופש הביטוי ובפלורליזם.

לרשימה מהכנסות הקודמות ראו: [חקיקה אנטי-דמוקרטית מעודכן לאוגוסט 2012](#)

1. חקיקה המכוונת להצר את צעדיהם של ארגוני זכויות אדם וארגונים אחרים

א. הצעת חוק חובת גילוי לגבי מי שנתמך על ידי ישות מדינית זרה (תיקון) (הגברת השקיפות לגבי נתמך שעיקר מימונו מתרומות של ישויות מדיניות זרות), התשע"ו-2015

הצעת החוק, המכונה "חוק הסימון" או "חוק העמותות", היא הצעת חוק ממשלתית שמבקשת להטיל שורה של חובות על עמותות שעיקר המימון שלהן מגיע מ"ישות מדינית זרה" (מדינות זרות, האיחוד האירופי, האו"ם, קרנות ממשלתיות, וכו'). העמותות שעליהן יחול החוק יחויבו לציין זאת ו/או להצהיר על כך בכל פרסום ציבורי, בכל דיון עם נציגי ציבור ונבחרי ציבור ועוד.

לעמדת האגודה לזכויות האזרח, הצעת החוק בלתי ראויה ואנטי-דמוקרטית, ופוגעת בזכויות יסוד. מטרתה איננה הגברת השקיפות, אלא רדיפה פוליטית של עמותות ספציפיות וסימון באות קין. הצעת החוק מיותרת, שכן החוק הקיים כבר מחייב את העמותות בשקיפות, ובפרט לגבי מימון ממדינות זרות. יתר על כן, הצעת החוק אינה מתייחסת כלל לתרומות ממקורות פרטיים, שמהוות מקור מימון משמעותי של עמותות המקדמות אג'נדה ימנית. לפיכך, ברור שכל מטרתה לפגוע בלגיטימציה ובעלילות של עמותות שמזוהות עם השמאל הפוליטי ושל ארגוני זכויות אדם, ושהיא תפורה למידותיהם. הניסיון לסמן את הארגונים ככאלה שפועלים מטעם המדינות הזרות מטעה, ומהווה שלב נוסף במסע ההשמצה נגד ארגוני החברה האזרחית.

התייחסות להצעה זו מופיעה בהסכם הקואליציוני בין סיעת הליכוד לסיעת הבית היהודי לכנסת ה-20.

סטטוס: הצעת החוק עברה בקריאה ראשונה ביום 9.2.2016, וצפויה להגיע לדיונים בוועדת החוקה. בעקבות הצהרתו של ראש הממשלה נתניהו, הוסרה מהנוסח המוצע החובה לענוד תג זיהוי. לעומת זאת, המימון הנדרש של 50% תרומות מישויות מדיניות זרות נשאר על כנו, ולא יחול על תרומות מהשקל הראשון כפי שהצהיר נתניהו – זאת כנראה כדי למקד את סוג הארגונים שעליו יחול החוק.

לנוסח הצעת החוק ולעמדת האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/36195>.

מלבד הצעת החוק הממשלתית הנ"ל, קודמו בכנסת ה-20 שורה של הצעות חוק פרטיות דומות:

- הצעת חוק עמותות חוץ, התשע"ה-2015 של חה"כ מגל, סמוטריץ', יוגב וסלומינסקי (פ/20/1729); לנוסח הצעת החוק: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1729.rtf>
 - הצעת חוק סוכני חוץ, התשע"ה-2015 של רוב חברי הכנסת של ישראל ביתנו (פ/20/1730); לנוסח הצעת החוק: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1730.rtf>
 - הצעת חוק חובת גילוי לגבי מי שנתמך על ידי ישות מדינית זרה (תיקון – כללי שקיפות), התשע"ה-2015 של חה"כ סמוטריץ', אמסלם, אילטוב ומוזס (פ/20/1761). לנוסח הצעת החוק: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1761.rtf>
- הצעות החוק הפרטיות אושרו על ידי הממשלה ועברו קריאה טרומית, וצורפו להצעת החוק הממשלתית.

ב. הצעת חוק להכרזה על שוברים שתיקה כעל התארגנות בלתי חוקית

בינואר 2016 [פורסם בתקשורת](#), כי חברת הכנסת שולי מועלם וח"כים נוספים מבקשים לקדם הצעת חוק שתכריז על ארגון שוברים שתיקה כעל התארגנות בלתי מותרת, ולמעשה תוציא את הארגון אל מחוץ לחוק.
סטטוס: טרם קודם.

ג. הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – הגדרת גוף פעיל בבחירות), התשע"ו-2016 של חה"כ יואב קיש ואחרים (פ/2785)

הצעת החוק, המכונה גם הצ"ח v15, מבקשת להגביל את פעילותם של גופים חוץ-מפלגתיים שונים שמנסים להשפיע על תוצאות הבחירות בישראל. על פי הצעת החוק, ארגון ייחשב כקשור לסיעה ויחולו עליו מגבלות מימון מפלגות אם "בין תורמי הגוף ומועסקי הגוף נמנים גם מי שתרים למועמד בבחירות מקדימות [...] או למפלגה או לגוף קשור לסיעה בבחירות לכנסת סכום העולה על מחצית סכום התרומה המותרת בדין למפלגה או למועמד בשנתיים שקדמו לתקופת הבחירות או לאדם ששימש כמועמד מטעם מפלגה לכנסת או ששימש במשרת ניהול במפלגה בשנתיים שקדמו למועד הקובע". ההצעה קובעת עוד, כי תורם ייחשב

"אדם או תאגידיים המצויים בשליטתו אשר תרמו במצטבר בכסף או בשווה כסף סכום העולה על 1,000 שקלים חדשים", והמועסקים על ידו יהיו כל "אדם אשר מועסק על ידי הגוף בין באופן רשמי ובין באופן לא רשמי בין בשכר ובין בהתנדבות". כלומר, הצעת החוק מבקשת לקבוע הגדרות רחבות ביותר לקביעה כי גוף חוץ-מפלגתי קשור לסיעה, ובדרך זו להגביל את פעילותם של גופים אלה באופן משמעותי. יש בכך כדי לפגוע בחופש הביטוי וההתאגדות, ובחופש הפוליטי הבסיסי ביותר של אזרחי המדינה להשפיע באופן משמעותי על הבחירות בישראל.

סטטוס: הצעת החוק אושרה בוועדת השרים לענייני חקיקה ביום 20.3.2016 לתמיכה בקריאה טרומית, ולאחר מכן לתיאום הסכמות בקואליציה.

לנוסח הצעת החוק: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/2785.rtf>

2. חקיקה המכוונת לפגוע במעמד או בזכויות של המיעוט הערבי בישראל

א. הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (פ/20/1989) של ח"כ דיכטר ואח'

נוסח ההצעה שונה בעקבות ביקורת ציבורית נרחבת שעלתה לגבי נוסחים קודמים שהציע חבר הכנסת דיכטר, ושבהם הוכפפה מהותה הדמוקרטית של המדינה להגדרתה כמדינה יהודית. בהצעת החוק הנוכחית נקבע במפורש כי המדינה תהיה יהודית ודמוקרטית. עם זאת, יש ברוח הכללית של ההצעה דגש והעדפה לסממניה היהודיים של המדינה על פני אלה הדמוקרטיים, ויש חשש כי אף נוסח מתוקן זה עשוי לפגוע בזכויות האדם של כלל אזרחי המדינה, בשל השחיקה לה יגרום חוק יסוד זה במעמדה של הדמוקרטיה במדינה. הצעת החוק, הכוללת הוראות מפלות רבות, אף פותחת את הפתח להנהגת פרקטיקות נוספות ורחבות של אפליה גזענית בכל תחומי החיים.

לנוסח הצעת החוק: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1989.rtf>

התייחסות להצעה מופיעה בהסכמים הקואליציוניים לכנסת ה-20 בין סיעת הליכוד לכל הסיעות החברות בקואליציה: כולנו, יהדות התורה, ש"ס והבית היהודי. בהסכם עם כולנו נקבע כי נדרשת הסכמה של כל הסיעות לקידום הצעה בעניין זה ולפרטיה.

הצעות חוק דומות הוגשו גם בכנסות הקודמות, וגם בכנסת ה-20 הוגשו הצעות חוק פרטיות נוספות בנושא:

- הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי, של סיעת ישראל ביתנו (פ/20/1337); לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1337.rtf>
- הצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי של ח"כ מגל (פ/20/1990) – זהה להצעה של ישראל ביתנו;

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1990.rtf>

- הצעת חוק-יסוד: מדינת ישראל של ח"כ בגין (פ/20/1587);

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1587.rtf>

סטטוס: ההצעות אושרו על ידי ועדת השרים לחקיקה, והועברו לוועדת שרים מיוחדת שאמורה לדון בהן ולהגיע להסכמות בקואליציה. טרם קודמו עד כה.

לעמדת האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/33369>.

ב. הצעות חוק לגבי פסילת חברי כנסת

בכנסת האחרונה הוגשו מספר הצעות חוק שמבקשות להקל על התהליך של פסילת חברי כנסת. למרות שההצעות מנוסחות באופן ניטרלי, ברור שהן מכוונות בראש ובראשונה נגד חברות וחברי כנסת מהמיעוט הערבי.

לעמדת האגודה לזכויות האזרח, פסילה או השעיה של חברות וחברי כנסת פוגעת בזכות לבחור ולהיבחר, שהיא זכות יסוד חוקתית במשטר דמוקרטי. בראש ובראשונה, זכות זו מבטאת את זכותו של הפרט לבטא את השקפותיו ורעיונותיו באופן חופשי במסגרת חופש הביטוי שלו, ולהתאגד לשם קידום. נוסף על כך, השעיית חברי כנסת פוגעת במגוון הדעות, ואף יכולה להביא להדרת קבוצות שלמות – הן מבחינת ההצגה של השקפת עולמן, והן מבחינת השתתפותן ממש בהליך הדמוקרטי, שספק שירצו לקחת בו חלק כאשר עמדתן אינה מיוצגת.

מאחר שמדובר בפגיעה בזכויות יסוד, שלה השלכות מרחיקות לכת על הדמוקרטיה עצמה ועל זכויות הפרט, יש להשתמש באפשרות הפסילה רק במקרי קיצון מובהקים וחד משמעיים, ולהעדיף דרכי פעולה קיצוניות פחות ככל שזה אפשרי.

1) הצעת חוק-יסוד: הכנסת (תיקון – הנטל להוכחת תמיכה במאבק מזוין נגד מדינת ישראל) (פ/20/1407)

הצעת החוק, שהגישו חברי הכנסת אילטוב, לוי-אבקסיס, עמאר וגל, מבקשת להרחיב את העילות לפסילת חברי כנסת כך שיכללו גם התבטאויות ולא רק מעשים. בנוסף, ההצעה מטילה על המועמד את נטל ההוכחה של חפותו.

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1407.rtf>

סטטוס: ההצעה נפלה בוועדת השרים לענייני חקיקה, והוגשה שוב על ידי כלל סיעת ישראל ביתנו (פ/20/2266).

2) הצעת חוק-יסוד: הכנסת (תיקון – שלילת סמכותו של בית המשפט העליון מלהתערב בהחלטת ועדת הבחירות המרכזית לעניין אישור או פסילת מועמד או רשימה מלהשתתף בבחירות) (פ/20/2172)

הצעת החוק, שהגישה סיעת ישראל ביתנו, מבקשת לתת סמכות בלעדית לוועדת הבחירות המרכזית בהכרעות לגבי פסילת מועמדים או רשימות מהשתתפות בבחירות לכנסת. הצעת החוק שוללת מבית המשפט העליון את סמכותו להתערב ומונעת ביקורת שיפוטית.

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/2172.rtf>

סטטוס: ועדת השרים לענייני חקיקה דנה בהצעה בתאריך 22.11.2015, והחליטה להעביר את הצעת החוק להכרעתה של הנהלת הקואליציה. טרם קודם.

3) הצעת חוק יסוד: הכנסת (השעיית חברי כנסת)

הצעת החוק, שיזם ראש הממשלה, מבקשת לתת לחברי הכנסת סמכות להשעות חברי כנסת אחרים. לעמדת האגודה לזכויות האזרח, השעיית חברי כנסת על ידי גורמים פוליטיים תגרום לכך שמהחיים הפוליטיים יוצאו יריבים בדרך בלתי לגיטימית. מדובר במקרה ברור של עריצות הרוב, כאשר הרוב הפוליטי מנצל לרעה את כוחו נגד מיעוט פוליטי זה או אחר. יש לקחת בחשבון בהקשר זה, שבמדינה שבה יש מיעוט פוליטי ערבי קבוע וכן שסעים רבים, משמעות הדבר שיש סיכון שקבוצות שלמות באוכלוסייה יודרו מהמערכת הפוליטית דרך קבע ולא יהיו מיוצגות.

סטטוס: הצעת החוק אושרה לקריאה ראשונה בוועדת החוקה ותובא כהצעת חוק מטעם הוועדה לקריאה להמשך החקיקה. צפויה לעלות לקריאה ראשונה במליאה.

לנוסח הצעת החוק ולעמדת האגודה לזכויות האזרח: <http://www.acri.org.il/he/37480>.

3. הצעות חוק המכוונות להגבלת סמכותו של בית המשפט העליון

1) הצעת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (תיקון – תוקפו של חוק חורג)

בכנסת ה-20 הוגשו שתי הצעות חוק זהות בנושא זה – של חברי הכנסת גפני ומקלב (פ/20/1374) ושל חברי הכנסת סלומינסקי, מגל וסמוטריץ' (פ/20/2115). הצעות החוק מבקשות לאפשר לכנסת לחוקק חוקים הפוגעים בזכויות המוקנות בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ברוב של 61 חברי כנסת. ההצעה מגבילה את תוקפם של החוקים לתקופה של עד ארבע שנים.

התייחסות להצעה מופיעה בהסכמים הקואליציוניים לכנסת ה-20 בין סיעת הליכוד לרוב הסיעות החברות בקואליציה: יהדות התורה, ש"ס והבית היהודי. עם זאת, בהסכם הקואליציוני בין סיעת הליכוד לסיעת כולנו מביעה סיעת כולנו התנגדות לחקיקה מעין זו, ועל כן לא תחול עליה משמעת קואליציונית בנושא זה.

סטטוס: הצעות החוק לא קודמו.

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1374.rtf>.

2) הצעת חוק יסודות המשפט (תיקון – עקרונות המשפט העברי)

בכנסת ה-20 הוגשו שתי הצעות חוק זהות בנושא זה – של חברי הכנסת סלומינסקי, סמוטריץ', בן צור ומכלוף זוהר (פ/20/2030) ושל חברי הכנסת סלומינסקי, מועלם, נגוסה ואחרים (פ/20/2696). הצעות החוק מבקשות לתת מעמד מועדף למשפט העברי במערכת המשפט הישראלית. קיים חשש כי הכפפת שיקול הדעת של השופטים למערכת משפטית לא שוויונית תביא לפגיעה בזכויות אדם.

סטטוס: הצעות החוק לא קודמו.

4. יוזמות שפוגעות בחופש הביטוי ובפלורליזם

א. הצעות חוק המתייחסות ליוזמות חרם על ישראל

הצעות אלה מטילות "תג מחיר" על התבטאויות פוליטיות לגיטימיות, ופוגעות בדיון הציבורי, דווקא בנושאים הבווערים והשנויים ביותר במחלוקת. בכך נגרמת פגיעה בזכויות החוקתיות לחופש ביטוי, לכבוד ולשוויון. אם יתקבלו חוקים אלה, הסנקציות החריפות שיקבעו ירתיעו מראש את מי שיבקשו להביע עמדה פוליטית באמצעות קריאה לחרם, ועל כן הנזק ייגרם עוד בטרם תוגש תביעה על בסיסם. חוקי החרם הם חוקים לסתימת פיות, שכל תכליתם היא השתקת ביקורת לגיטימית.

1. הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון) – שלילת מימון ממפלגה שקוראת להטלת חרם על

מדינת ישראל), התשע"ו-2015 של סיעת ישראל ביתנו (פ/2220/20);

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/2220.rtf>

2. הצעת חוק הכניסה לישראל (תיקון) – אי-מתן אשרה ורישיון ישיבה לקורא לחרם על

ישראל), התשע"ה-2015 (פ/1906/20);

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/1906.rtf>

ב. הצעת חוק איסור הבעת אהדה לשלטון הנאצי או הזדהות עמו (תיקוני חקיקה), התשע"ה –

2015 של ח"כ מיקי לוי (פ/980/20)

הצעת החוק מבקשת להטיל מגבלות חריפות וגורפות על הדיון הציבורי במדינת ישראל, תוך פגיעה קשה בזכות החוקתית לחופש הביטוי. השואה היא נושא כאוב וקשה, ושימוש בלתי רגיש בסמלי השואה אכן עלול לפגוע קשות ברגשותיהם של אנשים רבים. אולם חופש הביטוי הוא הזכות להגיד גם דברים קשים, נוקבים ואפילו פוגעים, והוא כולל גם את הזכות לעשות שימוש רטורי בדימויים קשים ופרובוקטיביים. שאלת הלגיטימיות החברתית של השימוש בסמלי השואה בשיח הפוליטי והציבורי היא שאלה גדולה, שראויה לדיון חופשי במסגרת "שוק הדעות"; היא אינה שאלה שיש לטפל בה באמצעות החוק הפלילי.

סטטוס: לא קודם

לנוסח ההצעה: <http://knesset.gov.il/privatelaw/data/20/980.rtf>

ג. הצעת חוק יסודות התקציב (תיקון מס'...)(...), התשע"ה – 2016 בעניין תקצוב בתרבות

הצעת החוק, שמקדמת שרת התרבות מירי רגב, ושמכונה גם "חוק הנאמנות בתרבות", מבקשת להעניק למשרד התרבות את הסמכות למנוע תקציבים ממוסדות תרבות שלא על פי קריטריונים מקצועיים. ההצעה המקורית קבעה כי משרד התרבות יוכל לשלול מראש תקציבים ממוסדות תרבות ששוללים את קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, מבזים את סמלי המדינה, מציינים את יום הנכבה, ועוד. זוהי הצעה פסולה ובלתי חוקתית, שתקנה לשרת התרבות ולפקידי המשרד כוח להתערב בתוכן היצירה, ומשמעותה התערבות בוטה בחופש הביטוי האמנותי.

בעקבות פנייתה של האגודה לזכויות האזרח, פרסם היועץ המשפטי לממשלה חוות דעת
שלפיה אסור לשרת התרבות להתערב בתכני היצירות. לאור זאת שונה נוסח ההצעה
המקורית, כך ששלילת תקציב ממוסד תרבות תתאפשר רק בדיעבד. גם נוסח מתוקן זה פוגע
בחופש היצירה והתרבות, ואף מייצר "אפקט מצנן" שיפגע בחופש הביטוי בישראל, ובמיוחד
בנושאים שנויים במחלוקת שיש חשיבות מיוחדת להגנה עליהם.
סטטוס: הוגש תזכיר.

**מלבד החקיקה בכנסת, קיימות יוזמות ממשלתיות נוספות המהוות פגיעה בחופש הביטוי
ובפלורליזם:**

ד. יוזמות משרד התרבות הפוגעות בחופש הביטוי האמנותי

בשורה של יוזמות פעלה שרת התרבות מיירי רגב נגד מוסדות תרבות ויצירות תרבות ואמנות
שמבטאות עמדות שנויות במחלוקת, באמצעות ניסיונות להגביל את מימוןן על ידי משרד
התרבות. כך בין היתר בעניין תיאטרון אל-מידאן, תיאטרון הילדים היפואי אלמינא, הקרנת
סרט תיעודי על יגאל עמיר בפסטיבל הקולנוע בירושלים ו"פסטיבל סרטי הנכבה" של עמותת
זוכרות. במקביל לקידום הצעת חוק שתמנע תקצוב של גופים ציבוריים בשל "הסתה", פגיעה
בסמלי המדינה ועידוד טרור", שנדונה לעיל, הפיצה השרה למוסדות התרבות קריטריונים
לתמיכה תקציבית ברוח דומה.

חשוב לציין כי כבר במצב החוקי כיום ברור שהמדינה לא צריכה לתמוך באירוע תרבות שהוא
בגדר עברה על החוק, ושיש בו הסתה ברורה לגזענות או לאלימות. הטלת צנזורה על ביטויים
פוליטיים ואמנותיים שבעיני הרשויות הם שנויים במחלוקת מצרה את חופש הביטוי הפוליטי
ואת השיח במרחב הציבורי, שאמור להיות פתוח, נוקב ומאתגר. מעבר להחלטות הספציפיות,
הצטברות של יוזמות כאלה גם יוצרת "אפקט מצנן" שעלול להביא לצנזורה עצמית של
אמנים ושל מוסדות תרבות, ולהשפיע על החלטות הקרנות המממנות יצירות תרבות ואמנות.
בעקבות פניית האגודה לזכויות האזרח הבהירו המשנות ליועץ המשפטי לממשלה לשרת
התרבות שאין בסמכותה לשקול את תוכןן של יצירות אמנות בהחלטה אם לממן אותן, וכי
השיקולים בחלוקת המשאבים צריכים להיות אמנותיים ומקצועיים בלבד.

לעמדות האגודה לגבי היוזמות הספציפיות ראו הקישורים בגוף הטקסט לעיל.

ה. יוזמות משרד החינוך הפוגעות בחינוך לפלורליזם

מספר החלטות של משרד החינוך מהעת האחרונה פוגעות בחירות המחשבה והביטוי ובחינוך
לפלורליזם ולשוויון. אלה כוללות את הוצאת ההצגה "הזמן המקביל" של תיאטרון אל-
מידאן מסל התרבות, את פסילת הספר "גדר חיה" של דורית רביניאן מתכנית הלימודים
לבגרות מורחבת בספרות, את הוספתו של הספר "הילדה שאני אוהב" של יהודה אטלס
לרשימת הספרים שאינם מתאימים לחינוך הממלכתי-דתי, ואת עריכתו המגמתית של ספר
הלימוד החדש באזרחות, שזכתה לביקורת ציבורית נרחבת.

לעמדת האגודה לזכויות האזרח, החלטות אלה סותרות את מטרות החינוך הציבורי ואת תפקידו של משרד החינוך – אשר חוצה דורות, שרים והשקפות עולם אישיות – לחנך לסובלנות ולפלורליזם, לשוויון, לחירות המחשבה והביטוי, לחזק את כוח השיפוט והביקורת ולטפח סקרנות ומחשבה עצמאית. פסילת יצירות תרבות בשל תכנים שנויים במחלוקת משדרות מסר בעייתי ביותר כלפי תלמידים, מורים ויוצרים, ומהווה צנזורה אשר אין לה מקום במערכת החינוך במדינה דמוקרטית. מעבר לכך, מדיניות זו פוגעת עמוקות בחירות המחשבה של החברה כולה, כאשר פעם אחר פעם עובר מסר שלטוני ממשטר, שלפיו קיימים תכנים ראויים ולגיטימיים ותכנים שאינם כאלה, ושלפיו יש אמת אחת ואין זכות קיום לכל השונה, המורכב, השנוי במחלוקת ומעורר הדין.

לעמדות האגודה לגבי היוזמות הספציפיות ראו הקישורים בגוף הטקסט לעיל.

1. הפסקת מימון לפלורליזם יהודי

בחדש ינואר 2016 פורסם שהתמיכה בארגוני יהדות פלורליסטית הוקפאה. החלטה זו תורמת לאווירה של צמצום המרחב הדמוקרטי ופגיעה בריבוי הדעות והקולות בחברה.

ראו כתבות בנושא בעיתון "הארץ" [מינואר 2016](#) ו**משנת 2014**.